CÂTEVA OBSERVAȚII ÎN LEGĂTURĂ CU BILINGVISMUL

Cristina Silaghi
Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
cristinasilaghi73@gmail.com

Abstract. ***A Few Comments on Bilingualism.*** *In order to achieve communication between two different language communities, the emergence of bilingualism is an eseential condition. In the following, we aim to highlight some aspects related to this complex phenomenon. We will present briefly the research perspectives of bilingualism revealing its interdisciplinary characterand some definitions of the concept, wich have at their center the speaking individual and his ability to use two different linguistic systems in communication.*

Keywords: *bilingualism, psycholinguistics, sociolinguistics, linguistic interference*.

0. Considerații preliminare

Definirea limbii ca fenomen în schimbare din punct de vedere istoric şi sublinierea legăturii ei cu istoria unui popor constituie un fapt îndeobşte cunoscut. Pentru ca o societate, oricare ar fi aceasta, să funcţioneze, e nevoie de o strânsă colaborare între indivizii care o alcătuiesc. Această colaborare nu se poate realiza decât prin intermediul unui instrument general utilizabil cum este *limba*. Natura socială a limbii se dezvăluie, deci, prin faptul că ea asigură *comunicarea* dintre indivizi, iar comunicarea, indiferent de nivelul la care se realizează, reprezintă condiţia esenţială pentru funcţionarea organizată a unei societăţi.

Limba şi societatea nu evoluează separat: pentru ca o limbă să existe, este nevoie de indivizi care s-o utilizeze permanent; altfel spus, o limbă există atâta timp cât există indivizi care s-o vorbească. În acest sens, este relevantă observaţia făcută de J. Vendryes:

> „Limba nu există în afara celor care gândesc în ea şi care o vorbesc. Ea îşi are rădăcinile în adâncurile individuale: de acolo ea găseşte forţa necesară pentru a se întrupa în sunetele vorbirii umane. Dar conştiinţa individuală este doar unul din elementele conştiinţei colective, care îi dictează regulile sale individului. Dezvoltarea limbilor este, deci, doar un aspect al dezvoltării societăţii (...) Numai cercetând rolul social al limbii îţi poţi forma o părere despre ce este limba.” (Vendryes 1921, 322).

BDD-V5070 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:16 UTC)

Am punctat sumar, astfel, legătura dintre limbă şi societate şi rolul limbii ca instrument de comunicare în interiorul unei colectivităţi. Dar, deoarece „o comunitate lingvistică nu este niciodată omogenă şi nici nu este închisă în ea însăşi" (Vendryes 1937, 301), *nevoia de comunicare* se manifestă nu doar între membrii aceleiaşi colectivităţi, ci şi între grupări umane etnic şi lingvistic diferite. Ajungem în punctul în care trebuie să subliniem *rolul limbii ca instrument ce asigură comunicarea şi între indivizi aparţinând unor comunităţi lingvistic diferite*. Pentru a face posibilă această comunicare „interlingvistică", se impune învăţarea şi utilizarea a cel puţin unei alte limbi, în afară de limba maternă, situaţie dependentă de factori sociali concreţi, diferiţi de la o perioadă istorică la alta. Limbile comunităţilor sunt, astfel, aduse în situaţia de *contact lingvistic* prin intermediul indivizilor care alcătuiesc aceste comunităţi. Noţiunea de **contact lingvistic** s-ar putea defini drept „situaţie care determină utilizarea alternativă de către anumite grupuri sau indivizi a două limbi diferite" (Bidu-Vrânceanu *et alii* 2001, 137) sau „atingerea dintre limbi, apărută în condiţii geografice, istorice şi sociale determinate, care duc la necesitatea comunicării între colective umane ce vorbesc limbi diferite." (Achmanova 1966, 535). Contactul lingvistic reprezintă sursa *bilingvismului*.

1. Caracterul interdisciplinar al bilingvismului

Bilingvismul s-a impus în literatura de specialitate drept o problemă extrem de complexă, cu multiple implicaţii interdisciplinare. Complexitatea bilingvismului este evidentă dacă luăm în considerare faptul că acest fenomen constituie obiectul de studiu al mai multor discipline, precum **psiholingvistica, sociolingvistica, lingvistica**. Aceasta este urmarea firească a faptului că intrarea în contact a limbilor este posibilă prin intermediul indivizilor ce alcătuiesc comunitatea lingvistică respectivă. Deci, contactul lingvistic se produce, iniţial, la nivelul *individului*, extinzându-se, apoi, treptat, la nivelul *grupului social* căruia îi aparţine individul.

1.1. Definit din punct de vedere **psiholingvistic**, bilingvismul reprezintă „un mecanism psihic (cunoştinţe, priceperi, deprinderi) care îi permite individului să reproducă şi să producă realizări verbale, aparţinând succesiv la două sisteme lingvistice" (Vereščeagin 1969, 134). Psiholingvistica oferă, de asemenea, informaţii privind comportamentul individului bilingv, vârsta ideală a însuşirii celei de-a doua limbi, acţiunea bilingvismului asupra gândirii individului, capacitatea individului de a-şi însuşi o nouă limbă şi de a menţine separate două sisteme lingvistice etc.

1.2. Cercetarea bilingvismului din punct de vedere **sociolingvistic** presupune *evidenţierea volumului de funcţii sociale şi a sferelor de utilizare a fiecăreia dintre cele două limbi pe care le utilizează o populaţie bilingvă*, adică examinarea acestui fenomen la nivelul comunității şi nu al individului.

BDD-V5070 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:16 UTC)

Ni se pare semnificativă observaţia făcută de J. Pohl în acest sens:

> „Când două limbi sunt în contact, una tinde să devină dominantă, iar cealaltă dominată. Limba dominantă tinde să elimine limba dominată în raport direct cu volumul de comunicaţii, cu diferenţierea economică, demografică şi culturală a comunităţilor care le vorbesc şi în raport invers cu diferenţierea de structură a celor două limbi." (Pohl 1970, 293).

În situaţia bilingvismului colectiv (social), limbile în contact funcţionează ţinând cont de anumite categorii socioculturale şi politice (Moldovanu 2005). În acelaşi timp, contextele sociolingvistice permit relevarea diferenţelor de competenţă lingvistică ale indivizilor bilingvi. Gradul de cunoaştere a celei de-a doua limbi, menţinerea intactă sau renunţarea treptată la limba maternă sau la limba a doua sunt condiţionate social de factori precum *educaţia vorbitorului, statutul politic al grupului căruia îi aparţine acesta, ocupaţia lui, poziţia lui socială* etc.

1.3. Perspectiva **lingvistică** oferă date legate de *rezultatele* contactului lingvistic, adică înseamnă evidenţierea modificărilor pe care le suferă fiecare dintre limbile ce intră în contact ca urmare a *interferenţei lingvistice*. Principala problemă de ordin lingvistic în legătură cu bilingvismul constă în *determinarea măsurii în care cele două structuri intrate în contact se pot păstra nealterate şi în ce măsură ele se vor influenţa una pe cealaltă* (Martinet 1972). Lingvistul trebuie să alcătuiască „matriţa de coduri" (Rozencveig 1972, 12) a colectivului lingvistic, adică mijloacele lingvistice utilizate de membrii săi în condiţiile trecerii de la un canal de comunicare la altul.

2. Definiţii ale termenului de bilingvism

În literatura de specialitate, a devenit clasică definiţia bilingvismului dată de U. Weinreich în lucrarea sa *Languages in Contact. Finding and Problems*, care revoluţionează teoria contactului lingvistic: „Două sau mai multe limbi se află în contact dacă sunt utilizate alternativ de una şi aceeaşi persoană. Astfel, locul unde se realizează contactul îl reprezintă indivizii care utilizează limba. Practica utilizării alternative a două limbi se numeşte *bilingvism*, iar persoanele care o realizează –*bilingvi.*" (Weinreich 1970, 22). Meritul acestuia constă în faptul că indică trăsătura esenţială a bilingvismului: *utilizarea succesivă a două sisteme lingvistice de către unul şi acelaşi individ*, această trăsătură regăsindu-se şi în alte definiţii ulterioare.

A. Martinet (1970, 18) a subliniat şi el rolul important jucat de individ în cadrul procesului de bilingvism, considerând că „fiecare individ nu este doar un câmp de luptă între tipuri lingvistice diferite şi anumite deprinderi verbale, ci şi o sursă constantă a interferenţei lingvistice.".

BDD-V5070 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:16 UTC)

Pe măsură ce cercetările din acest domeniu au evoluat, definiţia propusă de Weinreich a început să fie resimţită ca fiind incompletă. A apărut întrebarea: ce înseamnă *sisteme lingvistice diferite*? În privinţa acestora, posibilităţile combinatorii sunt variate: (a) poate fi vorba de două limbi cu statut identic; (b) de o limbă şi un dialect al acesteia; (c) de o limbă şi un dialect al altei limbi etc., fenomen definit de A. Martinet drept *complexitatea situaţiilor lingvistice reale*. Intuind complexitatea acestui fenomen, Ch. Ferguson reia, în 1959, termenul *diglosie* (utilizat, pentru prima oară, de francezul J. Psichari, în 1928, cu referire la situaţia sociolingvistică din Grecia) pentru descrierea unui caz în care două limbi (sau două variante ale limbii, de exemplu dialectele) îşi împart între ele funcţiile: una este folosită ca mijloc oficial de comunicare, iar cealaltă serveşte necesităţilor comunicării cotidiene (Ferguson 1959), însă acest nou termen nu a fost preferat de mulţi autori.

2.1. În definiţiile generale date acestui fenomen, în majoritatea cazurilor nu se face referire la *gradul de cunoaştere a celor două limbi*. Prezentăm, mai jos, câteva astfel de definiţii ale bilingvismului Astfel, în *Tratatul de lingvistică generală*, prin **bilingvism** se înţelege„capacitatea unui individ sau a unei populaţii de a utiliza în comunicare două sisteme lingvistice diferite.” (*Tratat de lingvistică generală* 1971, 526).

La V. Ju. Rozencveig (1972, 9) găsim următoarea definiţie a bilingvismului: „Prin bilingvism se înţelege, de obicei, utilizarea a două limbi şi trecerea regulată dintr-o limbă în alta în funcţie de situaţia de comunicare.”.

În concepția lui Ju.O. Žluktenko (1966, 20), bilingvismul reprezintă competența de utilizare alternativă a două limbi:

> „(...) capacitatea dobândită a unui individ sau a unui grup de indivizi de a utiliza alternativ două limbi şi însăşi realizarea acestei capacităţi, adică practica comunicării alternative utilizând două limbi diferite. Cu alte cuvinte, bilingvismul reprezintă un sistem coerent de mijloace de comunicare, caracteristic unui individ sau unui grup de indivizi, în care intră mijloace de expresie aparţinând la două sisteme lingvistice diferite.”.

În *Dicţionarul de ştiinţe ale limbii*, prin bilingvism se înţelege „în sens restrâns, folosirea alternativă a două limbi; în sens larg, folosire alternativă a două sisteme lingvistice, indiferent de statutul acestora: limbi distincte, dialecte ale aceleiaşi limbi sau chiar varietăţi ale aceluiaşi idiom.” (*Dicţionar de ştiinţe ale limbii* 2001, *s.v. bilingvism*/ 87).

2.2. Alţi autori includ în definiţia termenului şi *criteriul perfecţiunii* în utilizarea limbilor şi consideră că bilingvismul apare atunci când individul stăpâneşte **în egală măsură** ambele limbi. În acest sens, „bilingvismul înseamnă cunoaşterea şi utilizarea în egală măsură a două limbi.” (Rozental şi Telenkova 1972, 81). L. Bloomfield (1933, 56, *apud* Žluktenko1966, 24)

BDD-V5070 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:16 UTC)

definea bilingvismul drept „capacitatea de a utiliza două limbi ca şi cum ambele ar fi limbi materne.”. Această poziţie a fost criticată de autori precum E. Haugen, care aduce următoarea precizare: pentru ca un individ să ajungă să cunoască şi să întrebuinţeze o altă limbă la fel de bine ca limba maternă, ar trebui ca „întreaga experienţă pe care el a dobândit-o prin utilizarea unei limbi să fie dublată în contextul comunicării cu vorbitorii unei alte limbi” (Haugen 1953, 6–9), fenomen, practic, imposibil. Autorul menţionat vorbeşte chiar de existenţa unui stadiu *prebilingv* sau *antebilingv*, în care o anumită persoană nu mai este monolingvă, dar deprinderile ei în altă limbă se reduc doar la pronunţarea unor anumite cuvinte. Ulterior, Haugen vorbeşte despre *bilingvismul pasiv*, etapă în care individul înţelege altă limbă, dar nu poate încă să producă enunţuri verbale proprii în acea limbă.

Pentru A. Martinet (1963, 523), criteriul *perfecţiunii,* în cazul bilingvismului, nu are nicio justificare, deoarece, susţine autorul, în orice colectiv lingvistic, există vorbitori ai unei singure limbi ce utilizează forme incorecte. Niciodată o limbă nu poate fi considerată ca fiind însuşită perfect, ci doar în măsura în care e suficientă pentru a asigura comunicarea cu indivizii ce alcătuiesc grupul social. În plus, gradul de perfecţiune cu care bilingvii vorbesc o limbă sau alta poate fi diferit de la individ la individ, de la o situaţie de comunicare la alta. Chiar şi atunci când o persoană şi-a însuşit două limbi concomitent din copilărie, se întâlnesc întrebuinţări preferenţiale ale unuia sau altuia dintre sistemele lingvistice respective. Din punctul nostru de vedere, rolul esenţial în însuşirea perfectă a unei limbi îi revine *mediului lingvistic*, în cele din urmă impunându-se limba cu care vorbitorul este în contact permanent.

Aceeaşi idee se regăseşte şi la E.V. Vereščeagin, care subliniază că, în condiţiile bilingvismului, cele mai variate combinaţii de elemente aparţinând sistemelor lingvistice utilizate depind într-o mică măsură de gradul de cunoaştere a limbii şi mai mult de *cine*, *cu ce scop* şi *în ce circumstanţă vorbeşte* (Vereščeagin 1969, 94), adică de *situaţia de comunicare*.

3. În loc de concluzii

Cele prezentate mai sus ne permit să relevăm faptul că, pentru a da o definiţie cât mai completă a acestui amplu şi complex fenomen lingvistic, ce poate constitui, în funcţie de scopul urmărit, obiectul de studiu al mai multor discipline (psiholingvistică, sociolingvistică, lingvistică), este necesară o sinteză a informaţiilor obţinute în fiecare din aceste domenii. Elementele esenţiale pe care trebuie să le includă această definiţie sunt utilizarea **succesivă** de către **unul şi acelaşi individ** a **două sisteme lingvistice diferite**, iar luarea în considerare a altor aspecte relevante pentru acest proces complex, cum ar fi gradul de cunoaştere a celor două limbi, nu face decât să nuanţeze definiția propusă de Weinreich. Gradul de perfecţiune în

BDD-V5070 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:16 UTC)

însuşirea unei alte limbi depinde de o serie de *factori* printre care putem enumera tipul de contact lingvistic care are ca rezultat apariția bilingvismului (de exemplu, în condițiile unui contact lingvistic permanent, care presupune apariția unor relații interlingvistice puternice în procesul intens de comunicare între comunități lingvistic diferite, sporesc șansele de însușire foarte bună a unei limbi), frecvența utilizării unei limbi în raport cu altă limbă, prestigiul unei limbi, capacitatea individului de a-şi însuşi o altă limbă, modul în care ea este însuşită (limba este însuşită în condițiile unui contact lingvistic natural sau artificial) etc.

Pentru cei care cercetează bilingvismul din perspectivă lingvistică, vor fi relevante rezultatele vizibile la nivelul structurii limbilor în contact, deoarece, după cum consemna Th. Capidan(1943, 53), bilingvismul este unul din factorii care „lucrează la schimbările din limbă". De cele mai multe ori, ca urmare a contactului lingvistic, se produce fenomenul numit *interferență lingvistică*, ce presupune abateri de la norma unei limbi, care apar în vorbirea bilingvilor ca rezultat al faptului că aceştia cunosc mai mult de o limbă (Weinreich 1970). Modificările în structura unei limbi, apărute sub influența unei alte limbi, afectează în mod diferit subsistemele limbii (fonetica, morfologia, sintaxa, lexicul) şi depind de gradul de organizare a acestora: cu cât subsistemul limbii este mai bine organizat, cu atât interferența lingvistică este mai redusă şi invers, cu cât subsistemul limbii are mai multe unități constitutive, interferența se produce mai uşor.

Astfel, bilingvismul rămâne o problemă mereu actuală, mai ales în condițiile globalizării din perioada contemporană, când utilizarea în comunicare a (cel puțin) două limbi devine o condiție esențială pentru integrarea în societate, contribuind la lărgirea viziunii asupra lumii şi la creşterea toleranței culturale.

Bibliografie

Achmanova, O.S. (1966). *Slovar' lingvističeskich terminov*. Moscova: Izd. Sovetskaia enciklopedia.

Bidu-Vrânceanu, Angela *et alii* (2001). *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*. Bucureşti: Editura Nemira.

Bloomfield, L. (1933). *Language*. New York.

Ferguson, Ch. (1959). *Diglossia*.Word, 15, 325–340.

Capidan, Th. (1943). *Limbă şi cultură*. Bucureşti: Editura Fundația regală pentru literatură şi artă.

Graur, Al. (coord.) (1971). *Tratat de lingvistică generală*. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România.

Haugen, E. (1953). *The Norvegian Language in America*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Martinet, A. (1963). *Osnovy obščej lingvistiki*. În *Novoe v lingvistike*, vol. III. Moscova: Izd. Inostrannoi literatury.

BDD-V5070 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:16 UTC)

Martinet, A. (1970). *Preface*. În U. Weinreich. *Languages in Contact. Findings and Problems.* Paris: Mouton the Hague,1970.
Martinet, A. (1972). *Rasprostranenie jazyka i strukturnaja lingvistika*. În *Novoe v lingvistike*, VI. Moscova: Izd. Progress, 81–93.
Pohl, J. (1970). *Probleme actuale ale sociolingvisticii*. În *Limba Română*, XIX, nr. 4, 283–293.
Psichari, J. (1928). *Un pays qui ne vent pas sa langue*. În *Mercure de France*, I–X, 63–120.
Rozencveig, V. Ju. (1972). *Osnovnye voprosy teorii jazykovych kontaktov*. În *Novoe v lingvistike*, vol. VI. Moscova: Izd. Progress, 5–24.
Rozental, D.E., Telenkova, M.A. (1972). *Spravočnik lingvističeskich terminov*. Moscova: Izd. Prosveščenie.
Vendryes, J. (1921). *Le language*. Paris: La rennaisance du livre (trad. în lb. rusă *Jazyk*, Moscova, 1937).
Vereščeagin, E.M. (1969). *Psichologičeskaja i metodičeskaja charakteristika dvujazyčija (bilingvizma)*. Moscova: Izd. Moskovskogo universiteta.
Žluktenko, Ju. A. (1966). *Movni kontakty.*Kiev: Vyd. Kyivskoho.
Weinreich, U. (1970). *Languages in Contact. Findings and Problems.*1970. Paris: Mouton the Hague (trad.în limba rusă de J. A. Žluktenko, *Jazykovye kontakty,* Kiev, 1972).

Webografie

Munteanu, Gh. (2005). *Bilingvism, diglosie, conflict lingvistic: o disociere utilă pentru analiza limbilor în contact*. În *Limba Română*, BDD-A20848.

BDD-V5070 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:16 UTC)